

УДК 339.924

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**Пухальська Я.П., к.е.н.***E-mail: yanchik-forever@yandex.ru**Хмельницький національний університет*

Сьогодні на дипломатію та її характер впливає стан міжнародних відносин, процеси глобалізації, інтеграційні процеси. З'ясовано, що успішна й ефективна реалізація програм соціально-економічного розвитку будь-якої країни є можливою з огляду на реальний потенціал її участі в інтеграційних процесах у системі світового господарства, поступове наближення до передових соціальних та економічних стандартів. Особливої актуальності набуває підвищення ролі економічної дипломатії, яка повинна максимально враховувати нові виклики сучасної глобалізації та мінімізувати їх негативний вплив на соціально-економічні процеси у країні. Пріоритетним завданням економічної дипломатії визначено вжиття максимальних заходів щодо ефективного функціонування національної економіки з урахуванням вимог світового ринку. Розглянуто вплив глобалізації на економічну дипломатію, відзначено основні виклики, пов'язані із фінансовою кризою 2008–2012 років. Окреслено головні завдання, що постають перед сучасною економічною дипломатією.

Ключові слова: глобалізація, фінансово-економічна криза, економічна дипломатія, зовнішньоекономічна діяльність

UDC 339.924

ECONOMIC DIPLOMACY IN GLOBALIZATION CONDITIONS**Pukhalska Y.P., PhD in Economics***E-mail: yanchik-forever@yandex.ru**Khmelnytskyi National University*

Today on diplomacy and its character affects the state of international relations, the processes of globalization and integration. Successful and effective implementation of socio-economic development of any country is possible because of the real potential of its participation in integration processes in the world economy, leading to a gradual convergence of social and economic standards. Of particular relevance takes on increasing the role of economic diplomacy, which should take into account the most modern challenges of globalization and to minimize their negative impact on the socio-economic processes in the country. As a priority task of economic diplomacy it has been identified the implementing maximum measures for the effective functioning of the national economy to meet the requirements of the world market. The article examines the impact of globalization on economic diplomacy, there have been noted the major challenges related to the financial crisis of 2008-2012. Article denotes the main task facing the modern economic diplomacy.

Keywords: globalization, economic crisis, economic diplomacy, foreign trade

Актуальність проблеми. Сьогодні на дипломатію та її характер впливає сам стан міжнародних відносин, процеси глобалізації, інтеграційні процеси. З'являються нові виклики і загрози безпеці, зростає роль і значення багатосторонніх інститутів у запобіганні та вирішенні конфліктних ситуацій. Також зростаючий вплив на сучасну дипломатію надають науково-технічний прогрес, поява нових технологій у сфері комунікацій. Разом з тим збільшується кількість учасників міждержавного спілкування. Все це привносить в дипломатію все нові методи та напрямки розвитку.

На сьогодні найважливішим фактором розвитку цивілізації є глобалізація. Все більше країн піддаються впливу цього явища. Україна - не виняток. Саме під впливом глобальних, а також локальних факторів формується нова геополітична, економічна і цивілізаційна ситуація.

Сьогодні Україна як держава середнього рівня має недостатню структурну силу, щоб істотно впливати на процеси в глобальній системі міжнародних відносин. А ситуація, яка сформувалася на сучасному етапі розвитку нашої країни, вже призвела до того, що багато проблем суспільного розвитку набули глобальних масштабів.

Процеси глобалізації, що охоплюють багато сторін суспільного життя, і серед них, в першу чергу економічні, мають двоїтий характер. З одного боку, ці процеси відкривають нові перспективи для прискорення зростання господарства та підвищення добробуту населення, в чому зацікавлені всі країни, а з іншого - посилюють невизначеність і нестійкість в світовому господарстві, надають розвиненим країнам, насамперед країнам-лідерам, значно більші можливості для отримання переваг, ніж менш розвиненим. Те й інше викликає необхідність не тільки вдосконалення традиційних інструментів міжнародного співробітництва, але й активізації пошуків нових інструментів, адекватних мінливих умов економічної взаємодії держав.

З розвитком глобалізації швидко зростають масштаби зовнішньоекономічних зв'язків, збільшується число їх безпосередніх учасників, оновлюються і ускладнюються форми цих зв'язків. В умовах стихії ринкового господарства з загостренням міжнародної конкуренції все частіше виникають загальні проблеми, які потребують спільних пошуків рішення, і конфлікти, які можуть бути врегульовані лише на регіональному та багатосторонньому рівнях. Колективні зусилля учасників міжнародних організацій і форумів дозволяють за допомогою

економічної дипломатії знаходити компроміси між урядами в інтересах усіх або більшості членів світової спільноти, отримувати багатом країнам вигоди від використання міжнародних механізмів і процедур, мінімізувати несприятливі наслідки, що виникають у зв'язку з діяльністю ТНК з монополізації переваг глобалізації.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженням вузько-спеціалізованих питань та проблем економічної дипломатії приділяють увагу як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, сферою інтересів яких є використання дипломатичних засобів у відстоюванні інтересів своєї країни при просуванні товарів та послуг на зовнішні ринки, залученні іноземного капіталу, врегулюванні спірних питань чи міжнародних спорів, запобіганні виникненню проблемних ситуацій. Серед вітчизняних авторів, які досліджують зазначену проблематику, слід назвати насамперед проф. В.А. Вергуна, проф. О.М. Шарова, серед зарубіжних – проф. Т.В. Зонову, проф. О.Є. Ліхачова, Д.А. Дегтярьова, А.А. Мардашева, П. Бараная, Н. Філіні, Е. Молєндовські, В. Поляна, І.Р. Мавланова, Каррона де ла Кар'єр Г., М. Частека, Я. Немеца, Н. Бейн, С. Вулкока. Водночас, через появу нових викликів глобалізації ряд питань сучасної економічної дипломатії вимагають подальшого аналізу і вироблення заходів щодо відповідного реагування на зміну світових реалій.

Успішна й ефективна реалізація програм соціально-економічного розвитку будь-якої країни є можливою з огляду на реальний потенціал її участі в інтеграційних процесах у системі світового господарства, поступове наближення до передових соціальних та економічних стандартів. Особливої актуальності тут набуває підвищення ролі економічної дипломатії, яка повинна максимально враховувати нові виклики сучасної глобалізації та мінімізувати їх негативний вплив на соціально-економічні процеси у країні.

Метою роботи є аналіз ролі економічної дипломатії в умовах поглиблення глобалізаційних процесів у світі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сучасна економічна дипломатія відрізняється динамізмом, наступальним характером, значною відкритістю, розширенням і ускладненням інструментарію, багатоваріантністю і високою рухливістю просторових конфігурацій. Різні рівні економічної дипломатії - багатосторонній, плюрілатеральних (регіональний і міжрегіональний, інтеграційний) і двосторонній - все більш тісно взаємодіють і доповнюють один одного, створюючи сприятливі можливості для ефективного забезпечення національних інтересів в умовах глобалізації.

Економічна дипломатія сьогодні - це найважливіший важіль зміцнення міжнародної конкурентоспроможності країни, отримання вигод і конкурентних переваг на світовому ринку. Тому в останні роки найбільшого поширення набули активні форми економічної дипломатії, що включають політико-дипломатичну підтримку та лобіювання вітчизняного експорту, численні взаємопов'язані заходи щодо поліпшення умов доступу національних компаній на зарубіжні ринки (насамперед торгово-політичні заходи), використання багатосторонніх і регіональних організацій для просування власних інтересів, цілеспрямований вплив на партнерів із застосуванням фінансових, ресурсних та інших засобів вчинення тиску.

Підвищенню ефективності економічної дипломатії сприяє цілий ряд факторів. Ключовий серед них - послідовно проведена розвиненими і багатьма новими індустріальними країнами політика щодо зміцнення конкурентоспроможності, що служить матеріальною основою успішної економічної дипломатії. У числі інших важливих чинників - розробка національної зовнішньоекономічної стратегії, правильне вибудовування пріоритетів економічної дипломатії, її належне фінансове, організаційне та кадрове забезпечення. В даний час економічна дипломатія, як одна з найважливіших функцій держави в умовах глобалізації, набуває комплексний, системний характер, спирається на тісну взаємодію держави, громадських організацій і ділових кіл.

Висока роль економічної дипломатії як фактора, що дозволяє максимізувати вигоди для країни від участі в процесах глобалізації, зростаюча увага до цієї діяльності з боку зарубіжних урядів, реальні успіхи на зазначеному терені, продемонстровані в останні роки новими індустріальними країнами та країнами з перехідною економікою, а також пасивність і недостатня ефективність економічної дипломатії України на тлі збільшеної залежності національного господарства від зовнішніх факторів, значного недовикористання потенціалу виробничих та інтелектуальних ресурсів.

На наше переконання, завдання модернізації українського господарства, забезпечення сталого економічного зростання та підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни вимагають активізації вітчизняної економічної дипломатії, посилення її ролі у просуванні національних економічних інтересів на міжнародній арені, розвитку експорту та інших форм зовнішньоекономічного співробітництва на рівноправній і максимально вигідною для Росії основі.

Упродовж декількох останніх років світова економіка зазнала потужних ударів фінансово-економічної кризи, спровокованої серйозними прорахунками в іпотечному кредитуванні, надмірному виділенні кредитів на споживчі цілі, перенасиченням споживчого ринку, перенесенням виробництва у країни з дешевою робочою силою, що спричинило деіндустріалізацію США та країн Європи з наступним зростанням безробіття, а також спекулятивними операціями на ринку нерухомості. Особливо гостро друга стадія фінансової кризи виявилася у другій половині 2011 р. та на початку 2012 р. всередині ЄС і переважно в межах єврозони [4]. Тут відбулися такі процеси, як надмірне зростання бюджетних дефіцитів у ряді країн, непомірний ріст державного боргу, неплатоспроможність у розрахунках, „проїдання» коштів міжнародних фінансових організацій на соціальні виплати та тривале соціальне напруження в низці країн. Унаслідок цього над ідеологією економічного лібералізму (невтручання держави у вирішення проблем національних компаній з метою забезпечення вільної конкуренції), що панує в ЄС, нависла загроза перегляду, а для багатьох країн Євросоюзу потенційно можливою стала втрата значної частини економічного суверенітету.

Світова економічна криза призвела до серйозних трансформацій у сфері міжнародних економічних і політичних відносин, обумовила суттєві зміни стратегій розвитку сучасної міжнародної економічної системи на середньострокову та довгострокову перспективу, а динаміка глобалізації вимушено отримує нові вектори. Її характерними проявами впродовж останніх років, з одного боку, є подальше зростання конкуренції і намагання головних гравців у системі світового господарства перерозподілити сфери впливу та ринки. Стосується це, насамперед, ринків готової продукції і ринків сировини, особливо енергоресурсів та енергоносіїв. При цьому для утримання старих і завоювання нових ринків чи їх окремих сегментів дедалі більше використовуються не тільки торговельно-економічні (поглинання та злиття крупних комерційних і виробничо-господарських структур), а й політичні та, в ряді випадків, військові засоби. З другого боку, подальшого розвитку набуває міжнародна кооперація, яка перетворює конкурентів у партнерів і певною мірою дозволяє врегулювати конфлікт інтересів на міжнародних ринках. Сприяє цьому й створення нових міжнародних організацій світового чи регіонального рівня, наприклад Шанхайської організації співробітництва [2].

Перебіг означених подій ставить перед будь-якою країною ряд непростих запитань щодо подальшої стратегії у формуванні нових напрямів зовнішньоекономічної політики, мінімізації внутрішніх ризиків для іноземних партнерів та зовнішніх ризиків для експортерів і учасників міжнародних коопераційних формувань. Залишаються актуальними питання реалізації інтеграційних прагнень будь-якої держави та неухильного відстоювання її економічних інтересів.

У такій ситуації справедливою є позиція, що в умовах глобалізованого світу поступово зникає грань між зовнішньою і внутрішньою політикою, а ряд внутрішніх проблем країни можуть бути успішно вирішені на рівні міжнародного співробітництва.

В умовах глобалізації необхідним є не тільки вдосконалення традиційно використовуваних інструментів і засобів міжнародної співпраці, а й активний пошук нових форм, методів та інституцій міжнародного партнерства, які б адекватно відповідали змінам і розвитку зовнішніх торговельно-економічних зв'язків та формували б механізм ефективного врегулювання проблем, що постійно виникають. Систему таких інструментів і засобів представляє саме економічна дипломатія, роль та значення якої в останні роки суттєво зросли [3].

Глобалізація поставила перед економічною дипломатією ряд нових викликів, які обумовлені ускладненням функціонування світового ринку, а розв'язання численних внутрішніх проблем окремих країн стало спільним інтересом гравців на цьому ринку. На національні економічні системи та їх трансформацію суттєво почало впливати втручання міжнародних інститутів (наприклад – стабілізаційні дії щодо окремих країн Єврозони або ж залежність системи пенсійного забезпечення чи рівня тарифів на житлово-комунальні послуги і тарифів на газ для населення в Україні від рішень МВФ чи Світового банку). У таких умовах пріоритетним завданням економічної дипломатії стає вжиття максимальних заходів щодо ефективного функціонування національної економіки з урахуванням вимог світового ринку.

Швидка динаміка глобалізації та інтеграція економік країн у світове господарство вимагають удосконалення механізмів міжнародного економічного співробітництва і пошуку нових форм та методів для забезпечення ефективного економічного партнерства [1].

Враховуючи те, що глобалізація виступає головною рушійною силою розвитку економічної дипломатії і суттєво впливає на міжнародну конкуренцію, необхідним є здійснення вагомих кроків

держави в напрямі просування та захисту своїх національних інтересів на світовому ринку. У цьому контексті модель економічної дипломатії повинна обов'язково містити механізми вирішення як організаційних, так і кадрових питань, забезпечувати належне стимулювання та лобіювання зовнішньоекономічної діяльності за межами країни.

Останнім часом багато політологів говорять про зростаючу нездатність національних держав адекватно реагувати на нові виклики сучасності. Під сумнів ставиться сама система міжнародних відносин як міждержавних, оскільки процеси глобалізації підривають суверенітет національних держав.

В умовах глобалізації зовнішні чинники все сильніше впливають на внутрішню політику суверенної держави. З одного боку, взаємозалежність держав спонукає їх активніше реагувати на події в інших країнах, особливо на конфлікти. Спроби втручання у внутрішні справи ззовні, як в Югославії, змушують інші країни захищати свій суверенітет і протидіяти ослабленню ролі держави. З іншого боку, розмивання (прозорість) державних кордонів штовхає деякі національні рухи до сепаратизму. Сьогодні у світі чимало національних утворень, які прагнуть домогтися статусу держави [5].

Перераховані вище процеси безпосередньо призводять до появи нових форм міжнародної діяльності. Наприклад, останнім часом говорять про появу такої форми діяльності, як «громадянська дипломатія» або «народна дипломатія», оскільки трансформація державного суверенітету і нові технології дозволяють непрофесійним дипломатам (неурядовим організаціям, групам і індивідам) виходити на міжнародну сцену, минаючи держапарат [7].

Глобалізація припускає охоплення економічними, політичними, соціальними та культурними взаєминами всього людського співтовариства. Також можна погодитися, що з глобалізацією тісно пов'язані такі тенденції, як відкритість (прозорість) національних (державних) меж, універсалізація ціннісних орієнтирів, а також зникнення межі між внутрішньою і зовнішньою політикою. Разом з тим з процесом глобалізації з'являються нові тенденції, що роблять негативний вплив на розвиток міжнародних відносин:

- 1) загроза повного підпорядкування світу транснаціональним корпораціям;
- 2) поглиблення розриву між найбагатшими і найбіднішими на Землі;
- 3) глобалізація тероризму, витіснення і вимирання національних культур, мов тощо [8].

У цьому зв'язку зростає роль багатосторонніх інституцій дипломатії в регулюванні міжнародних відносин. Наприклад, минулого багатосторонні переговори проводили по вузькому колу проблем між певними країнами. Поширення глобальних проблем на весь світ і поява великої кількості нових незалежних держав наприкінці XX століття привели до появи ряду нових моментів, але водночас і труднощів в дипломатичній практиці. Так, збільшення числа сторін при обговоренні проблеми веде до ускладнення загальної структури інтересів, створення коаліцій і появи країн - лідерів на переговорних форумах. Крім того, на багатосторонніх переговорах виникає велика кількість організаційних, процедурних і технічних проблем: необхідність узгодження порядку денного, місця проведення; вироблення і прийняття рішень; головування на форумах; розміщення делегацій тощо. Все це, в свою чергу, сприяє бюрократизації переговорних процесів.

Сьогодні в світову політику активно втручаються так звані нові актори, які починають надавати безпосередній вплив на хід світових подій. За останній час збільшилася кількість нових міжурядових та неурядових організацій, регіональних і субрегіональних економічних, політичних та інших угруповань. Зросло значення участі всіх держав у міжнародних форумах, а також обговорення проблем у рамках міжнародних організацій.

Висновки. Останнім часом стали модними твердження про зниження ролі професійної дипломатії в здійсненні зовнішньої політики. На мою думку, мова сьогодні повинна йти не про відмирання дипломатії як політичного інституту, а виникнення нової моделі дипломатії. Майбутнє дипломатії в чому залежить від того, наскільки вона зуміє стати інститутом, який постійно еволюціонує і переосмислює своє значення.

Основним завданням сучасної дипломатії в XXI столітті будуть зміцнення співробітництва та розвиток міждержавного діалогу, а також спільний пошук вирішення виникаючих проблем, пов'язаних з врегулюванням конфліктів і суперечок, боротьбою з міжнародним тероризмом, зміцненням регіональної і глобальної безпеки тощо.

Сучасна дипломатія багато в чому залежатиме від того, яким шляхом піде становлення нового світового порядку XXI століття. Висуваються різні варіанти політичної структури світу: від однополярного / багатополярного світу до світового уряду тощо. На міжнародній арені зростатиме роль недержавних акторів, разом з тим

продовжитися процес розмивання національного суверенітету. У зв'язку з цим дипломатію чекають серйозні випробування на міцність, їй доведеться пристосовуватися до сучасних умов, а також виконувати сполучну функцію між державними та недержавними учасниками міжнародних відносин.

Проте, дипломатія залишиться основним інструментом якісного управління. Накопичений досвід дипломатії у налагодженні міждержавного діалогу, допомагає державам та іншим новим акторам на міжнародній арені у формуванні нового більш безпечного і передбачуваного світу в ХХІ столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вергун В.А. Економічна дипломатія: навчальний посібник / В.А. Вергун. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2010. – 303 с.
2. Зонова Т.В. Нові проблеми дипломатії // Сучасні міжнародні відносини і світова політика: підручник для вузів / відп. ред. А.В. Торкунов. - М.: Просвещение, 2004. - С. 477.
3. Лебедева М. М. Дипломатия на пороге ХХІ века: новые вызовы и измерения // Российская дипломатия: история и современность: материалы науч.-практ. конф., посвящ. 450-летию создания Посольского приказа / МГИМО(У) МИД РФ. - М.: РОССПЭН, 2001. - С. 415
4. Осавлюк С. Л. Прогнозування нестабільності фінансових ринків в умовах глобалізації: монографія / С.Л. Осавлюк. - К.: Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України, 2008. -С. 248-251 с.
5. Попов В.И. Современная дипломатия: теория и практика. Дипломатия – наука и искусство: Курс лекций. – 2-е изд., доп. – М.: Международные отношения, Юрайт–Издат, 2006. - С. 93.
6. Савелко Т.В. Уточнення економічного змісту й особливостей глобалізації / Т.В. Савелко // Фінанси України. – 2004. – № 7. – С. 20-26.
7. Фліссак А. А. Зовнішньоекономічні представництва країни за кордоном: міжнародний досвід та українські перспективи реформування / А. А. Фліссак // Економічний часопис-ХХІ. – 2005. – № 11–12. – С. 8–13.
8. Шаров О. Економізація зовнішньої політики: сьогоднішня українська тактика / О. Шаров // Економічний часопис-ХХІ. – 2007. – № 9–10. – С. 21–26.